

Лекції з курсу «Безпека від кримінальних загроз»

Лекція 4. Мораль як засіб протидії кримінальним загрозам

План

1. Зміст поняття «мораль».
2. Мораль – регулятор суспільних відносин.
3. Основні функції моралі.

Література:

1. Єлманова О. М. Право та мораль: співвідношення понять в контексті аналізу основних регуляторів суспільних відносин, чинників та наслідків їх регуляторного впливу. *Теорія та історія держави і права. Філософія права. Часопис Київського університету права*. 2011. № 4. С. 89-93.
2. Сердюк І. В. Взаємозв'язок права і моралі як регуляторів суспільних відносин. *Юридична психологія*. 2016. № 1 (8). С. 48-57.
3. Сидоренко О. М. Право та мораль як основні способи правового впливу на поведінку суб'єктів . *Правовий вплив на неправомірну поведінку: актуальні грані : монографія*. Миколаїв : Іліон, 2016. С. 405-420.
4. Шаповалова І. В. Мораль як суспільний інститут: проблеми осмислення в системі сучасних соціально-економічних координат. *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць*. Київ, 2008. Вип. 17. С. 291-299.

1. Зміст поняття «мораль»

Мораль – це сукупність правил, принципів, норм поведінки, що відображають сформовані в суспільстві уявлення про добро і зло, честь і совість, обов'язок і справедливість, свободу і відповідальність, щастя і сенс життя. Мораль виступає одним із найважливіших *регуляторів суспільних відносин*.

Етика як теорія моралі вивчає її генезу, сутність і специфіку, розкриває її місце і роль у житті суспільства, виділяє механізми морального регулювання людської життєдіяльності, критерії морального розвитку. Вона розглядає структуру моральної свідомості суспільства й особистості. Етика не тільки вивчає моральні явища і процеси, але й визначає ціннісну основу людської діяльності.

Добро і **Зло** – це основні категорії етики, що позначають, з одного боку, те, чого суб'єкти прагнуть досягти (блага) або уникнути у своїй діяльності, з іншого боку – моральна правильність або неправильність (належний або неналежний характер) тієї чи іншої дії або спрямування волі.

Честь (староукр. слава) – це поняття моральної свідомості й категорія етики, що включає в себе моменти усвідомлення індивідом свого суспільного значення й визнання цього значення з боку суспільства.

Совість – це усвідомлення і почуття моральної відповідальності за свою поведінку, свої вчинки перед самим собою, людьми, суспільством; моральні принципи, погляди, переконання; сумління.

Обов'язок – це сукупність моральних зобов'язань людини перед іншими. Він виступає як нормативна категорія, що регламентує соціальні обов'язки, котрі повинен виконувати індивід у силу суспільної необхідності. Проблема обов'язку є проблемою співвідношення особистого і суспільного інтересу.

Соціальна справедливість – це морально-правова категорія, що позначає історично сформовані в суспільстві уявлення *про належне* (про те, як має бути), тобто про співвідношення між соціальною значимістю особи і її соціальним статусом, між правами і обов'язками, між працею і винагородою, між злочином і покаранням, між діянням і воздаянням тощо.

Свобода – це можливість чинити вибір, відповідно до своїх бажань, інтересів і цілей на основі знання об'єктивної дійсності. *Абсолютна свобода* – свобода робити все, що бажається, справжня *правова свобода* – свобода робити все, що подобається, але без шкоди свободі і правам інших людей. Свобода є фундаментальною характеристикою людського існування, оскільки свобода не те, чим володіють люди, а те, чим вони є за своєю суттю. Як універсальна характеристика людського буття, свобода стосується здатності людини обирати своє буття та керувати ним і безпосередньо пов'язана з відчуттям залежності, відчуження та відповідальності.

Відповідальність – це загальносоціологічна категорія, яка виражає *свідоме ставлення особи до вимог суспільної необхідності, обов'язків, соціальних завдань, норм і цінностей*. Відповідальність означає усвідомлення суті та значення діяльності, її наслідків для суспільства і соціального розвитку.

Щастя – психоемоційний стан цілковитого вдоволення життям, відчуття глибокого задоволення та радості, те, що викликає відчуття найвищого задоволення життям, дає радість людині.

Сенс життя, сенс буття – це філософська та духовна проблема, що має відношення до визначення мети існування, призначення людства, людини як біологічного виду, одне з основних світоглядних понять, що має величезне значення для духовно-морального становлення особистості.

Мораль пов'язана з проявами людяності, гуманізму, орієнтована на ідеали, зразки досконалості, за якими людина може звіряти свої поступки. Мораль допомагає людині жити спільно з другими людьми. *Суть моралі* можна висловити одним словом – «*взаємність*». Мораль покликана бути перш за все регулятором внутрішнього стану душі людини.

2. Мораль – регулятор суспільних відносин

Концептуальними для дослідження моралі та її ролі в саморозгортанні людини як творця свого суспільства, своєї цивілізації є праці **Аристотеля, Ю. Габермаса, Г. Гегеля, Демокріта, Е. Дюркгейма, Д. Дьюї, І. Канта, Я. Коменського, Конфуція, К. Маркса, Ф. Ніцше, Т. Парсонса, І. Песталоцці, К. Поппера, Р. Рорті, Ж.–Ж. Руссо, П. Сорокіна, Г. Спенсера, Е. Фромма, П. Тейяра де Шардена, А. Швейцера, А. Шопенгауера** та інших.

Мораль у світлі традиційного філософського дискурсу постає як *форма суспільної свідомості*, яка відбиває дійсність у вигляді моральних норм.

Предметом відображення моралі як форми суспільної свідомості є ставлення людини до людини, до соціальної спільноти, до суспільства і навпаки. *За структурою* моральна свідомість складається з *рівня побутової моральної свідомості* (моральні почуття, емоції, повсякденні норми, уявлення про добро і зло) і *теоретичного рівня* (сукупність норм і оцінок, понять і принципів, що регулюють відносини між людьми за посередництвом громадської думки). Відповідно моральність є фундаментальною рисою, яка визначає образ людини як такий.

Будучи формою суспільної свідомості, мораль водночас виступає одним зі *способів нормативного регулювання поведінки людини*. У цьому вимірі вона представляє собою систему принципів і норм, які визначають характер взаємин між людьми у відповідності до прийнятих у суспільстві понять про добро і зло, справедливість і несправедливість, гідність і негідність. Дотримання моральних

вимог забезпечується силою духовного впливу, громадською думкою, внутрішнім переконанням і почуттям обов'язку, сумлінням особистості.

Особливістю моралі як регулятора людських взаємин є те, що вона регулює свідомість і поведінку людей в усіх сферах життєдіяльності, включаючи особистісне життя і міжособистісні стосунки – на відміну, наприклад, від іншого глобального регулятора – права, яким регулюється тільки суспільно значуща поведінка.

Підстави моралі: 1) *Традиції, звичаї і обряди* – культурні особливості того чи іншого етносу (народу). З допомогою соціалізації відбувається засвоєння звичаїв і норм даного суспільства, які формують особистісну сторону людини. Всі дії будуть носити характер «*так прийнято*» або «*так не прийнято*». 2) *Громадська думка* – регулювання норм поведінки через схвалення чи осуд інших індивідів у суспільстві. В якості нагороди за дотримання моральних норм – честь, пошана, визнання, а за порушення – сором, ізоляція. 3) *Свідомість особистості* – узгодження особистісних та суспільних інтересів. Совість – головний регулятор поведінки. Мораль представляється формою саморегуляції.

Моральна свідомість – ідеал моральної поведінки в певному суспільстві, який не виходить за межі етносу.

Моральна норма – варіанти повсякденної поведінки людини: які вчинки припустимі в суспільстві, а які ні. *Імперативність* – властивість моральних норм. Вона виражає значення норми, так як в одному випадку допускається заборона, а в іншому приписується позитивність. Комплекс норм визначається моральним кодексом.

Моральна оцінка – дає ціннісну оцінку вчинків, поведінки індивіда в залежності від існуючих норм і цінностей у суспільстві.

Виділяються такі види моральних норм: *Табу* є непорушною забороною на дії. Порушення правил шкодить суспільству і визначає вибір поведінки в соціальному і життєвому плані. *Звичай* є певним поєднанням дій і являє собою повторення подій в деяких обставинах. Значення таких вчинків особливо велике в традиційному сприйнятті суспільства. *Традиції* повторюють звичаї у вигляді стійких форм поведінки і передаються спадкоємцям. Для них характерні регулярне відтворення і

тривалий період існування. Моральні правила становлять структуру поведінкових норм, які вимагають від індивідуума усвідомленого вибору при здійсненні вчинку. Моральні норми, визначаючи поділ поведінки на схвалювану і засуджувану, спрямовують людину і суспільство на утримання від кримінальних дій.

3. Основні функції моралі

Гуманізуюча функція моралі виражає її сутність, яка полягає в тому, що саме залучення особистості до високих моральних принципів та ідеалів і слідування їм у відносинах з людьми «олюднює» людину, робить її гідною поваги.

Регулятивна функція. Мораль не тільки надає людям уявлення про належну поведінку, але і регулює поведінку і відносини людей в суспільстві. Ця функція проявляється у всіх сферах людського буття через суперечності доброго і злого, належного і суцього, справедливого і несправедливого.

Виховна функція моралі полягає у формуванні та вихованні людської особистості. Пануючі в суспільстві моральні норми і принципи в процесі соціалізації (у тому числі навчання і освіти) вносяться у свідомість людини, прищеплюються їй. Мораль вчить чинити так, щоб не було погано іншим. Вона формує потребу ставитися до інших, як до самого себе, усвідомлювати наслідки своїх дій для інших. Моральне виховання триває все життя. Первинні моральні уявлення в ході соціалізації перетворюються на моральний світ людини, у якому моральні вимоги виступають підставою самостійного ціннісного вибору, рішення, відповідальності.

Пізнавальна функція моралі полягає в тому, що вона дозволяє пізнавати й оцінювати людські якості. Моральне знання – це знання про належне, справедливе і про те, що є неприпустимим, несхвалюваним.

Комунікативна функція моралі полягає в тому, що є необхідною умовою людського спілкування, яке може бути доброзичливим або ворожим. Позитивне спілкування пов'язане, насамперед, з прагненням до взаєморозуміння.